Хай жа ўсе, усе, хто можа,
Возьмуць свой кіёк дарожны,
У край айчынны час ісці нам
Вывучаць свой люд.

Ф.Багушэвіч.

КУФЭРАК № 6

Культурна—гістарычная ўкладка да "Рэгіянальнай газеты"

НАВІНЫ

Цацкі едуць у сталіцу

ВІЛЕЙКА. Упершыню цэнтр эстэтычнага выхавання ўдзельнічае ў выстаўцы рэспубліканскага ўзроўню.

25 мая ў Мінскі абласны цэнтр народнай творчасці вілейчане прывязуць мяккую цацку, габелен, арыгамі, зробленыя дзецьмі. На адкрыццё прадугледжана тэатралізаванае прадстаўленне.

Аддзел інфармацыі.

КНІГІ

Зборнік "Сіняе рэха"

У Слуцку з"явілася кніга вершаў Вячаслава Міхасёнка "Сіняе рэха". Аўтар каля дваццаці год выкладаў родную мову і літаратуру ў Дубраўскай СШ на Маладзечаншчыне. Цяпер жыве ў Слуцку.

Аддзел інфармацыі.

МОВА

Як слова наша адгукнецца

Мы ўжо мелі размову пра тое, як беларусы вітаюцца. Звычайна пасля прывітання пытаюцца:

Што чуваць?
Што новага?
Як жывецца?
Як працуецца?

Гэта агульныя пытанні ці да грамады людзей, ці калі сустракаюцца з адным кім. Да распаўсюджаных зваротаў адносяцца:

Як жывяце? Як жывеш?
Як маецеся? Як маешся?
Як жыццё?

Да меншага – дзіцяці ці падлетка – кажуць:

Як жывеш-гадуешся?

Гэтак жа з доляю жарту і цеплыні могуць звярнуцца і да больш старэйшага:

Як гадуешся?

Адказваюць на гэта па-рознаму. Пра навіны расказваюць, як пра навіны, а на запытанне ўвогуле пра жыццё могуць адказаць так:

Добра
Някепска
Памаленьку
Ніштавата
Нічога сабе
Так сабе

Ёсць тут і свае ўстойлівыя адказы:

Жывём, хлеб жуём!
От, то скокам, то бокам,
То скачучы, то плачучы,
От жыву, як гарох пры дарозе, хто ідзе, той скубе.

Да добрага звычаю належыць запытацца пра здароўе жонкі, дзяцей, бацькоў таго, з кім сустракаешся. І перш чым адказаць, дзякуе за запытанне:

Дзякуй!
Або: Дзякуй за памяць!

Ці яшчэ: Дзякуй за добрае слова! Дзякуй на добрым слове! І толькі пасля ўжо адказвае непасрэдна на пытанне.

Жменя ўспамінаў пра Язэпа Драздовіча

Язэп Драздовіч, *выдатны беларускі мастак, скульптар, этнограф, фалькларыст, археолаг, пісьменнік. Нарадзіўся 13 кастрычніка 1888 года ў засценку Пунькі на Глыбоччыне. Памер 15 жніўня 1954 года.*

Жыццё Драздовіча цесна звязана з нашым краем, у прыватнасці з Радашковічамі, дзе ён працаваў у беларускай гімназіі.

Імем Драздовіча названая вуліца ў Маладзечне.

Першая мая сустрэча з мастаком Язэпам Драздовічам была ў 20-х гадах у Віленскай Беларускай гімназіі, якая размяшчалася на вуліцы Вострабрамскай,9. У той час я з'яўляўся вучнем, а Язэп Драздовіч быў настаўнікам гэтай гімназіі і выкладаў прадметы па сваёй спецыяльнасці.

Зазначаю, што ў нашым класе яго ўрокаў не было. Але, нягледзячы на тое, мы, вучні, заўсёды сустракаліся ў час перапынку на калідоры і любілі з ім пагутарыць. Пры сустрэчы ён заўсёды пытаў: "Як цябе завуць? Дзе жывеш, у якой клясе вучышся?". Называлі мы яго: адны "дзядзька вучыцель", другія "пан вучыцель". Адным словам, як хто хацеў, так і называў. Мастак на гэта не рабіў заўваг. Пры гутарцы прытулковыя дзеці вылівалі сваё гора, якое ляжала на іх сэрцы, з тае прычыны, што іх дрэнна кармілі. Мастак Язэп Драздовіч быў вельмі чулы да музыкі. Пры гімназіі існаваў духавы аркестр. У гэтым аркестры браў удзел і я. Мне запомнілася, што ў час рэпетыцыі мастак часта заходзіў у залу і ў час перапынку любіў паразмаўляць з музыкамі. Наогул, мастак Драздовіч быў вельмі сціплым чалавекам, меў гуманную душу і сэрца. Апранаўся таксама вельмі сціпла: кашуля вышываная, кажух даволі стары і боты простыя, керзавыя. Свайго кутка сталага не меў, жыў разам з вучнямі ў інтэрнаце, як у Вільні, так і ў Навагрудку. Любіў вандраваць па Беларусі і, як сам казаў: "Намалюю дзяўчаткам дыванок на сценку, а яны мяне накормяць". З гэтага і жыў. Ніколі ў яго не праяўлялася нянавісць да іншага, а вызначаўся сваёй прастатой і дабрынёй. Асабістай майстэрні не меў, а дзе жыў, там і працаваў са сваім пэндзлікам. А жыў ён па інтэрнатах, на вуліцах Вострабрамскай,9, Філарэтаў,12, Людвіскарскай і нейкі час на вуліцы Навасвецкай. Засталося ў маёй памяці, як маляваў ён на вуліцы Людвіскарскай марсіянаў і прыроду. Але найбольш запомніліся яго альбомы з малюнкамі нашай старасвеччыны. Быў паэтам, неаднойчы чытаў нам свае вершы і, нават, цэлыя кавалкі прозы. Усе ягоныя работы нам вельмі падабаліся, не сустракаў я такога чалавека, хто б сказаў нешта дрэннае пра іх. Асабліва часта я сустракаўся з Язэпам Драздовічам, калі працаваў у Беларускай друкарні імя Ф.Скарыны. Пасля працы мы часта запрашалі яго на абед, за што ён нам быў вельмі ўдзячны. Часта гулялі па вуліцы Адама Міцкевіча і па іншых вуліцах нашай дарагой Вільні. У маім жыцці ён адыграў не абы-якую ролю, бо навучыў па-сапраўднаму любіць сваю Радзіму, быць добрым і шчырым у адносінах да ўсіх людзей. Вось такія кароткія мае згадкі пра мастака Язэпа Драздовіча.

Янка БАГДАНОВІЧ.
Вільня.1987 год.

Я.Драздовіч. Вёска Стадолішча. 1919. Пяро, туш.

ГІСТОРЫЯ ЛІТАРАТУРЫ Ў ЛІСТАХ

Пісьменнік Мікола Капыловіч. Нарадзіўся на Гомельшчыне ў 1936 годзе. Выдаў шэраг кніг прозы. Цяпер жыве ў Маладзечне. У 60–я гады быў блізка знаёмы з выдатным беларускім празаікам і паэтам Міхасём Стральцовым. Здымак 60–х.

Ліст Міхася Стральцова

У 1963 годзе, адразу пасля заканчэння філалагічнага факультэта БДУ я быў запрошаны працаваць на Беларускае радыё. Адпрацаваў год, а потым, пакінуўшы пасаду рэдактара літаратурна-драматычных перадач, дабраахвотна паехаў настаўнічаць на Ашмяншчыну ў Цудзенішскую сярэднюю школу.

Яшчэ студэнтам мне хацелася стаць пісьменнікам. Першыя мае апавяданні ў той час былі змешчаны ў некаторых часопісах і газетах. Асабліва актыўным аўтарам быў я ў часопісе "Маладосць", а загадчыкам аддзела прозы ў тым выданні быў тады яшчэ малады, але ўжо вядомы пісьменнік Міхась Стральцоў. Менавіта з тых часоў мы сталі сябрамі. І ўжо тады, калі я працаваў настаўнікам на Ашмяншчыне, завязалася паміж намі сталае ліставанне. Адзін з тых лістоў, дасланых мне Стральцовым, я і прапаную "Куфэрку".

Мікола КАПЫЛОВІЧ.

Дарагі Мікола!

Рады быў тваіму шчыраму, харошаму пісьму, і прыемная была мне гэта хвіліна гаворкі з табой, бо сапраўды, думаю, мы здолеем зразумець (і разумеем) адзін аднаго. Ёсць у цябе адна такая якасць, якую сам сабе я заву "нравственным чувством", - якасць, што не дае чалавеку супакойвацца, а, наадварот, нараджае ў ім заўсёдны разлад, крызісы і г.д. Гэта не страшна, гэта, памойму, так і трэба, асабліва чалавеку, які трымае ў руцэ пяро.

Ёсць людзі яркія, нават арыгінальныя, упэўненыя ў сабе, у сваіх звычках, густах, у сваім праве рабіць толькі так, як робяць яны, асуджаць нас, што не падабаецца ім, - часам ім зайздросціш, але, прыгледзеўшыся, у большасці бачыш, што гэта самае звычайная жорсткасць, чэрствасць, "забвение" сябе ў чалавеках. Асуджаць, любіць толькі таму, што так хачу я, хто так мне падабаецца, не "сообразаясь", як гаварылі даўней, з патрабаваннямі вышэйшымі, душэўнымі, "нравственными", адчуваць сябе так, як адчувае бульдозер, ломячы ўсё перад сабой (г.зн., нічога не адчувае) – па-мойму брыдка і нявартa чалавека. Але ў той жа час, жывучы паміж людзей, нельга ўхіліцца і таго, каб неяк не заяўляць пра сябе, пра сваё "я", - ёсць тут супярэчнасць, але, мусіць, найбольш патрэбны жыццю тых, хто адчувае гэтую супярэчнасць, шукае выйсця з яе, чым той, хто не задумваецца над ёй, бярэ сябе меркай усяго.

Вось табе "філазофія" – не новая, адкрытая не намі, але заўсёды жывая і новая, якая адна вядзе да аднаўлення, да росту душы. Пішу гэта таму, што нешта блізкае да гэтага заўважыў у пісьмах і адчуваннях тваіх – і няхай будуць благаславёны яны, як і ты, добраахвотны выгнаннік з зямнога раю.

Што цяпер пішаш? Я дык амаль нічога: задумаў нешта, і калі абдумваў, любіў свае задумы, а стаў пісаць – не хапае духу, любові, і сорамна за сябе, што нічога яшчэ не зрабіў, што невысока думаеш, не ўмееш працаваць і наогул нічога не ўмееш. Божа, як зайздрошчу я легкадумнасці людзей, што пішуць раман – дык раман, аповесць – дык аповесць, але становяцца затое "у адзін рад з буйнейшымі нашымі мастакамі слова", як сказаў пра раманіста І.Навуменку кастрыраваны крытык Ф.Куляшоў.

Што яшчэ? У салдаты, мусіць, пакуль не пайду. Ідзе лета, а я яшчэ не ведаю, што буду рабіць, куды дзець жонку, дзяцей і г.д.

Тваё апавяданне я падрыхтаваў, бяда толькі, што так туга ў нас сёлета з месцам, і я не ведаю, ці пападзе яно ў восьмы нумар. Але не турбуйся асабліва, пішы, дасылай што новае: можа пойдзе разам.

Будзь здароў, стары. Пішы. Твой Міхась. 25.05.64.

НА КАРЦЕ НАШАЙ ЗЯМЛІ

Вернем страчанае

(Працяг. Пачатак у "Куфэрку" №№3, 5)

Урачысты гімн залатым рукам

Наш народ-стваральнік вышэй за ўсё цаніў працу. Нездарма ж на Валожыншчыне адна вёска так і называецца - Праца. Уменне добра працаваць і розныя віды гаспадарчай дзейнасці адлюстраваныя ў многіх тапонімах. Народу давялося многа будаваць і адбудоўваць пасля набегаў, таму так часта сустракаецца Буда (Маладзечаншчына і Валожыншчына). У Вілейскім раёне ёсць і Будзішчы, і Будзькі, і Будкі. Толькі ў Мінскай вобласці ёсць 4 Гуты, 22 Рудні і тапонімы з коранем -руд-. Рудзішкі ў Ашмянскім раёне маюць у сваім назове ўплыў літоўскай мовы, як і ў слове Рудашаны на Мядзельшчыне.

Ушанавалі нашы продкі ў назвах вёсак тыя прафесіі, якія лічылі прэстыжнымі. Гэта Агароднікі, Бондары, Дзегцяры, Ганчары, Дойлідкі, Кадышы, Каўшары, Кавалі, Канюхі, Леснікі, Міснікі, Пекары, Першавознікі, Рыбакі і г. д.

Такім чынам, народ у тапонімах адлюстраваў усю шматгранную палітру жыцця, без чаго зямля наша стала б намнога бяднейшай.

Дзе тыя вуліцы?

Цудоўная завядзёнка існавала ў нашага народа - называць вуліцы ў гонар тых паселішчаў, у якія яны выводзілі падарожніка! Яскравым прыкладам гэтай мудрасці прадкаў можа служыць былое мястэчка Куранец. Тут да цэнтральнай плошчы промнямі разбягаліся Даўгінаўская, Вілейская, Мядзельская, Смаргонская і Касуцкая вуліцы. Які глыбокі сэнс быў закладзены ў такіх найменнях! Тут і павага да суседзяў, і выгода для зносін. Выказвалася павага і да жыхароў-небеларусаў, якія здавён пражывалі побач: тут былі і татарская, і яўрэйская вуліцы.

Возьмем суседнюю Вілейку. Цэнтральная вуліца звалася Мінска-Дзвінская, бо выводзіла адным канцом на Мінск, а другім - на Дзвінск (цяперашні Даўгаўпілс). Былі Асіпаўская, Нароцкая, Халапоўская, Парсянская вуліцы, якія адпаведна накіроўвалі ў вёскі Асіпавічы, Нарочу, Халапы, Порсу. Былі ды сплылі.

Спачатку польскія ўлады вынішчалі з памяці беларусаў іх мінулае: перайначвалі вуліцы на свой лад. А з верасня 1939 года савецкія органы цалкам знішчылі старажытныя назвы. Усе гарады сталі з аднолькавымі вуліцамі: Кірава, Свярдлова, Савецкімі ды Першамайскімі. Ствараецца ўражанне, што ў нас зусім няма гісторыі, слаўнай мінуўшчыны, няма старажытных гарадоў. Хаця на самой справе Дзяржынск (Койданава, Крутагор'е ў мінулым) старэйшы за Маскву. Але ні адной вуліцы з ранейшай старажытнай назвай мне, на жаль, у ім не паказалі.

Ідзі туды, не знаю куды...

Жывучы ў бабулі ў цудоўнай маляўнічай вёсачцы, мы грыбы збіралі ці ў Пасецы, ці ў Пярэчным Сасонніку. А па чарніцы хадзілі за Бародзіна ў Гіралтава. Арэхамі на зіму запасаліся... ў Косаве! Сенажаці касілі ў Цагельні, на Прутцы, на Шырокай. А поле апрацоўвалі на Хутары, у Лазе.

Ва ўсіх вёсках кожны лес, аселіца, поле ці выган мелі свае непаўторныя найменні.

Цяпер гэта ўсё забываецца, бо старэюць жыхары і пусцеюць вёскі. Я чую на свае вушы, як старшыня калгаса доўга даводзіў шафёру, дзе выдзелены «дзялкі» і як туды праехаць. Замест таго, каб коратка сказаць, як бывала раней: «За Паповай гарой ля Гарыдаўскага могільніка» гучала невыразнае "Там..."

Аляксандр НАРКЕВІЧ,
Вілейка.

ДЭБЮТ

Аляксандр КАМІНСКІ

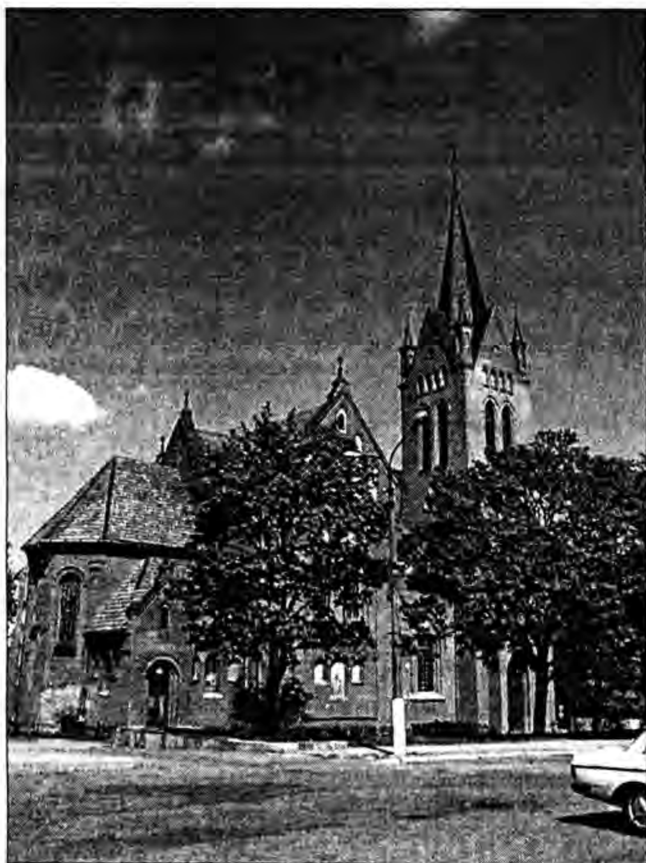
Нарадзіўся Аляксандр Камінскі ў Крэве ў 1965 годзе. Скончыў мясцовую школу і Мінскі інстытут замежных моваў з чырвоным дыпломам. Працуе настаўнікам французскай мовы ў Крэўскай сярэдняй школе. Цікавіцца археалогіяй, нумізматыкай, краязнаўствам. Вершы піша з дзяцінства. Яны ў яго вобразныя, шчырыя і вельмі лірычныя.Назіральнасць, тонкі густ дазваляюць ствараць непаўторны, уласны свет паэзіі са сваёй тэмай, сваім разуменнем прыгожага і вечнага. Нам, чытачам, застаецца толькі чакаць новых сустрэч з выдатнымі вершамі маладога паэта. Шчаслівай табе дарогі, Алесь!

Успамін пра Крэва

Мястэчка Крэва, павет Ашмянскі.
Час маладосці маіх бацькоў.
Нядзельны ранак. Кірмаш сялянскі
Ля замка, сведкі сівых вякоў.
Шуміць, віруе пад небам Боскім
Кірмаш святочны, як баль п'яны.
Гамоняць людзі, скрыпяць павозкі,
А над касцёлам пяюць званы.
Сягоння ў Крэва з усёй акругі
Зрабіць пакупкі сабраўся люд:
Каго тканіны, каго папругі,
Каго баранкі цікавяць тут.
Тут можна выбраць усё, што трэба.
Навезлі ў Крэва з усіх куткоў
Збаноў, кадушак, прысмакаў, хлеба,
Льняных палотнаў, ручнікоў...
І ходзяць важна паміж радамі
Чароды дзядзек і іх кабет.
Сядзелі ў вёсках месяцамі –
Кірмаш стаў шанцам пабачыць свет.
Каго не ўбачыш на гэтым свяце:
Людзей сур'ёзных і разявак.
Каму сягоння сядзіцца ў хаце?
Калі такое – уседзець як?
Вось – прыгажуня. Касіца ў стужках.
Сядзіць на возе, як напаказ.
Напэўна, бацька сваю дачушку
На людзі вывез у першы раз.
Што за адзенне! Тут кожны ахне.
Яшчэ бабулін, відаць, убор.
І хоць крыху ён цвіллю пахне,
Але ж якія фасон ды ўзор!
І ў захапленні ад прыгажосці
Гандляр-гаршэчнік разявіў рот.
А ў гэты момант з цыганак хтосьці
Глячок пад паху, ды – шмыг! – за плот.
А вунь кабета, якая пільна
Быкоў адбрала больш дваццаці,
Каб потым з сынам ажно да Вільні
На перапродаж адвясці.
Сакрэт у бабы ёсць адмысловы
(Яго адкрылі яшчэ дзяды),
Як, прывязаўшы да ног галовы,
Зрабіць быкоў цішэй вады.
А вось – катрыншчык. Тут птах з-за мора
Пісулькі цягне –варожыць лёс.
А ў тых пісульках – ні кроплі гора:
Каханне, шчасце, жыццё без слёз.
І вераць птушцы той добрай людзі.
Але, наўрад ці яе віна
У тым, што шчасця нямнога будзе:
За ім цікуе злы птах – вайна.

ХРАМЫ

Крыжаўзвіжанскі касцёл у Вілейцы

ФОТА АЛЯКСАНДРА МАНЦЭВІЧА.

Рымска–каталіцкі храм узведзены ў 1913 годзе па праекце архітэктара А.А.Клейна. У верасні таго ж года асвечаны і пачаў працаваць. За час існавання вельмі мала часу выкарыстоўваўся па сваім прамым прызначэнні. Па нашых звестках, ён быў зачынены падчас Першай сусветнай вайны, калі ў прыфрантавой Вілейцы сталі рускія войскі. Верагодна, такі самы лёс быў у яго і ў часы Другой сусветнай вайны. Пасля вайны касцёл працаваў як звычайны склад харчовых прадуктаў і іншых тавараў гархарчпрамгандлю. З 1978 года пачаліся работы па рэстаўрацыі былога храма. 16 кастрычніка 1988 года за касцельнымі дзвярыма пачала дзейнічаць канцэртна–выставачная зала імя Мікадзіма Сіліванавіча. З пачатку дзевяностых будынак зноў пачаў дзейнічаць па сваім прамым прызначэнні. Сёння на цэнтральнай плошчы Вілейкі, якая носіць імя Леніна, месцяцца два хрысціянскія храмы: рымска–каталіцкі касцёл і праваслаўная царква.

Рэдакцыя будзе ўдзячная чытачам за дадатковую інфармацыю па гісторыі гэтага, або іншых храмаў, на нашай зямлі.

Падрыхтаваў
Аляксандр МАНЦЭВІЧ.

КАНФЕРЭНЦЫІ

Чытанні ў Вілейцы

27 мая ў сярэдняй школе №4 г. Вілейкі адбудзецца раённая краязнаўчая канферэнцыя "Першыя Вілейскія чытанні": погляд у мінулае і сучаснасць".

З навуковымі дакладамі на канферэнцыі выступяць навукоўцы Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, навуковыя супрацоўнікі музея, краязнаўцы горада і раёна, удзел у канферэнцыі прымуць настаўнікі гісторыі школ горада і раёна, хто лічыць, што справа сумлення і патрыятычнага абавязку кожнага жыхара раёна ведаць, любіць і шанаваць гісторыю свайго краю. Па пытаннях па правядзенні канферэнцыі звяртайцеся па тэлефоне (01771)56405.

Вольга КОЛАСАВА,
старшы навуковы супрацоўнік Вілейскага гісторыка—краязнаўчага музея.

Праграма канферэнцыі

27 мая 1999 г., СШ № 4 г. Вілейкі

11. 00. Адкрыццё канферэнцыі. Прывітальнае слова. Коласава В.А.

Навуковыя даклады ўдзельнікаў канферэнцыі.

1. **Чарняўскі М. Першыя людзі на Вілейшчыне.**
2. **Звяруга Я. Вынікі даследаванняў помнікаў ранняга жалезнага веку на Вілейшчыне.**
3. **Дучыц Л. Старажытныя касцюм Вілейшчыны паводле археалагічных дадзеных.**
4. **Зайкоўскі Э. Помнікі язычніцтва на Вілейшчыне.**
5. **Зайцаў А. Гістарычныя камяні Вілейшчыны.**
6. **Яфімава Н. Гісторыя Вілейкі XVI-XVIII ст.ст.**

Перапынак.

7. **Рогач А. «За нашу і вашу свабоду» (1794-1864 г.г. на Вілейшчыне).**
8. **Коласава В. М. Сіліванові, Л. Альпяровіч - мастакі Вілейшчыны.**
9. **Зубовіч С. Тамаш Зан - рэвалюцыянер і краязнаўца.**
10. **Будавей А. Развіццё асветы на Вілейшчыне: мінулае і сучаснасць.**
11. **Кулінковіч Я. Сучасны стан і перспектывы галоўнага гідракалектара Вілейска-Мінскай воднай сістэмы.**
12. **Скапцова Н. Ніжэйшыя ракападобныя Вілейскага вадасховішча.**
13. **Цяліцына Н. Малюскі біятопаў Вілейскага гідракалектара.**

Час для запытанняў і адказаў, дыскусіі і падвядзенне вынікаў канферэнцыі.

Адам

Прысвячаецца Ірыне Уладзіславаўне Ніжанкоўскай

Мястэчка слаўны сын

Яго назвалі Адамам. У гонар першага чалавека. І не памыліліся. Бо сапраўды, у шмат якіх людскіх пачынаннях ён быў першым альбо адным з першых. Адным з першых далучыўся да беларускага нацыянальна-вызваленчага руху і ўсёй душой шчыра служыў яму. Першым з Радашкавічаў атрымаў закончаную вышэйшую адукацыю. Першым...

Але давайце ўсё па-парадку. І каб акунуцца ў атмасферу таго, даўно адшумелага жыцця, трэба адкруціць віток гісторыі і тады ёсць магчымасць патрапіць у тое старамоднае, але такое спадзейнае XIX стагоддзе, бо менавіта там пачаўся жыццёвы шлях Адама Більдзюкевіча. Так склалася, што ў ягоным жыццяпісу больш пытанняў, чым гатовых адказаў. Пра яго не пішуць тоўстыя энцыклапедыі і салідныя даведнікі, пра яго маўчаць беларускія гісторыкі і краязнаўцы, мовазнаўцы і эканамісты. Ён быў і яго няма. Але ён быў, ёсць і навечна застанецца ў гісторыі беларускага грамадска-культурнага Рэнесансу нашага стагоддзя.

Нарадзіўся Адам Більдзюкевіч у мястэчку Радашкавічы ў мяшчанскай сям'і пры самым канцы мінулага стагоддзя. Дакладная дата нараджэння невядомая. Бацькі яго Юзя і Сабіна былі даволі заможныя па тым часе людзі. Акрамя Адама было яшчэ двое дзяцей – сын Стась і дачка Кася. Бацька пражыў адносна кароткае жыццё, нарадзіўся ў 1871 годзе, а ў 1926 годзе яго не стала. У Радашкавічах на старой каталіцкай частцы могілак ён знайшоў свой вечны прытулак, побач пахаваныя жонка і старэйшы брат Адама Більдзюкевіча. Улічваючы той факт, што ягоны брат 1893 года нараджэння, то можна меркаваць з пэўнай доляй верагоднасці, што нарадзіўся Адам недзе ў 1895 ці 1896 гадах. Як было сказана на пачатку нашага аповяду, бацькі былі багатыя людзі, мелі 17 гектараў зямлі, некалькі дамоў, шмат коней і кароў. Адась падрастаў гультаяватым, ні пра што не думаючым хлопчыкам, балазе, быў самы малодшы з дзяцей. Вучыцца таксама не жадаў, больш хацелася займацца гульбамі, і працягвалася гэта даволі доўга. Пакуль аднойчы бацька не вырашыў выкарыстаць самы апошні, але самы надзейны спосаб уздзеяння – добрую лупцоўку. І з таго часу хлопчыка як бы падмянілі. Стаў першым памочнікам бацьку па вядзенню гаспадаркі, тым больш, што старэйшаму брату здароўя бракавала – ён з дзяцінства быў хворы на эпілепсію ці, як тады называлі, падучую хваробу. І з вучобай у Адама справа палепшылася. У хуткім часе ён стаў лепшым вучнем мясцовага Вышэйшага пачатковага чатырохкласнага вучылішча. Дзе працягваў далейшую вучобу, на жаль, не вядома. Па словах былога арандатара Нікадзіма Чараповіча, якому сёлета спаўняецца 97 гадоў, вучыўся ён ці то ў Маскве, ці то ў Петраградзе, у нейкай гімназіі. Чаму так далёка ад роднага краю патрапіў, ніхто ўжо дакладна не скажа. Якую вышэйшую навучальную ўстанову скончыў, таксама пакуль што не вядома. Адно можна сказаць з пэўнасцю, што вучыўся ён на эканамічным факультэце. Якраз там і адчуў сябе беларусам. Адносна гэтага вельмі трапна сказаў Антон Луцкевіч у артыкуле "Беларускі рух", які быў змешчаны ў Новым энцыклапедычным слоўніку Бракгаўза і Эфрона: "Няма амаль універсітэцкага горада, дзе б не было беларускіх студэнцкіх гурткоў, прыкметныя тымі ці іншымі мэтамі, скіраванымі на працу па адраджэнню беларускага народа".

А Бацькаўшчына кліча

На Бацькаўшчыну вярнуўся недзе на пачатку 20-х гадоў. Жыў у Радашкавічах, якія знаходзіліся ў складзе Польскай дзяржавы. У той час Заходняя Беларусь бурліла. Восенню 1922 года адбыліся выбары ў польскі Сейм і Сенат. Беларусы выступілі адзіным нацыянальным фронтам. І атрымалі перамогу. Ад насельніцтва Краю было выбрана чатырнаццаць чалавек, якія прадстаўлялі практычна ўсе беларускія тагачасныя партыі. Яны ўтварылі Беларускі пасольскі клуб – нацыянальную дэпутацкую фракцыю. З іх адзінаццаць чалавек былі прадстаўнікамі Сейма, а менавіта, Б.Тарашкевіч, С.Рак-Міхайлоўскі, П.Мятла, А.Аўсянік, Ф.Ярэміч, С.Баран, У.Каліноўскі, С.Якавюк, А.Станкевіч, М.Кахановіч, В.Рагуля, а тры – Сената: В.Багдановіч, А.Назарэўскі і А.Уласаў. Засталося зусім мала часу для паўстання да жыцця Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады (БСРГ) – самай масавай арганізацыі ў міжваеннай Еўропе.

Заставацца ў баку ад гэтых бурных падзей Адам Більдзюкевіч не меў ніякага ні чалавечага, ні тым больш грамадзянскага права. Глыбока эрудзіраваны, дасведчаны, выдатны эканаміст, ён становіцца сакратаром ці, інакш кажучы, дарадцам пры сенатары Аляксандры Уласаве, сваім даўнім знаёмым, земляку, патрыёце. На старых даваенных фотаздымках сярод беларускай інтэлігенцыі Радашкавічаў часта можна ўбачыць постаць Адама Більдзюкевіча. Крыху вышэй сярэдняга росту, заўсёды элегантна апрануты, з танюткімі вусікамі на высакародным твары, ён ствараў той прывабны вобраз новага беларускага інтэлігента пачатку XX стагоддзя. Па ўспамінах сучаснікаў, быў чалавекам сур'ёзным, зрэдзь часу дапускаючы толькі якія-небудзь жарты, вельмі тактоўным і нешматслоўным. Час быў адказны, а добрых спецыялістаў, сапраўдных прафесіяналаў бракавала ў беларускім патрыятычным асяроддзі, таму ўсюды стараўся паспець. Пасаду сакратара пры Уласаве сумяшчаў з выкладчыцкай працай пры Радашкавіцкай Беларускай гімназіі імя Ф.Скарыны (першага прызыву). Пазней, жывучы ў Вільні, быў сябрам Беларускага навуковага таварыства, на пасяджэннях якога выступаў з рэфератамі на эканамічныя тэмы па пытаннях кааперацыі і хутарызацыі.

А жыццё ў Заходняй Беларусі абвастралася. Польскія ўлады пад рознымі маркамі зачынялі беларускія школы, гімназіі, праводзілася паўсюдная і гвалтоўная паланізацыя, з'явіўся своеасаблівы клас новых прыгнятальнікаў беларускага народа – так званыя асаднікі. Яны сканцэнтравалі ў сваіх руках найбольшую і найлепшую частку беларускіх зямель, ім ствараліся ўсемагчымыя льготы для набыцця крэдытаў, будаўнічага матэрыялу, інвентару. Гэтая шавіністычная палітыка польскіх уладаў, іх нежаданне ўлічваць нацыянальныя правы беларускага народа, прывяло да разыходжанняў у Беларускім пасольскім клубе. Яго левае крыло пайшло на супрацоўніцтва з камуністамі і ў хуткім часе быў створаны асобны клуб альбо, інакш кажучы, фракцыя БСРГ. Яе лідэрам стаў Браніслаў Тарашкевіч. Фракцыя адкінула ідэю змагання за незалежную Беларусь, а паставіла за мэту далучыць заходнюю яе частку да Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Такія планы не стваралі ў значнай часткі нацыянальнай інтэлігенцыі ілюзіі аб магчымасці пабудовы такога кшталту "Беларускага Дому", бо яна не верыла ў шчырасць нацыянальнай палітыкі, якая праводзілася ў СССР. Да такой інтэлігенцыі, якая стала на цвёрдых незалежніцкіх пазіцыях, належаў і Адам Бідзюкевіч. І таму ў канцы 1925 года паўстала ініцыятыўная група, створаная беларускімі пасламі ў польскі Сейм В.Рагулем і Ф.Ярэмічам, якая ставіла за мэту стварэнне Беларускай нацыянальнай партыі парламенцкага тыпу ў супрацьвагу Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамадзе. Першае і самае галоўнае іхняе разыходжанне было ў поглядах на далейшы лёс Беларусі, як нацыянальнай дзяржавы. У сакавіку 1926 года адбылася першая канферэнцыя новастворанай партыі, было выбрана кіраўніцтва, яе Цэнтральны Камітэт. Старшынямі сталі Васіль Рагуля і Фабіян Ярэміч, а віцэ-старшынямі Браніслаў Туронак і Адам Більдзюкевіч. Партыя стала называцца Беларускі Сялянскі Саюз (БСС). Адам Більдзюкевіч быў адказны за культурна-асветніцкую дзейнасць. У гэты час ён стаў шмат выступаць з грунтоўнымі артыкуламі па пытаннях культуры ды эканомікі на старонках беларускага перыядычнага друку, а найперш, у "Сялянскай Ніве", друкаваным органе БСС.

Летам таго ж года кіраўніцтва Сялянскага Саюза разам з лідэрамі Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі заснавалі Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры, сядзіба якога знаходзілася ў Вільні на вуліцы Вострабрамскай, у доме пад нумарам восем. Аўтарытэт і папулярнасць, непахіснасць у сваіх поглядах, усебаковая адукаванасць Адама Більдзюкевіча спатрэбіліся і тут. Падчас галасавання большасцю галасоў, а сярод іх былі вельмі вядомыя і паважаныя людзі з асяроддзя нацыянальнай інтэлігенцыі (А.Станкевіч, В.Гадлеўскі, В.Рагуля, А.Уласаў), Адам Більдзюкевіч быў абраны першым старшынёй гэтай установы. Даводзілася шмат працаваць, каб ажывіць культурніцкі рух, стварыць яму сацыяльную базу ў выглядзе кааператываў і банкаў, даць другое дыханне бібліятэкам, клубам, школам. Прыблізна ў той жа час ён разам з Браніславам Туронкам і Янам Васілеўскім арганізаваў Беларускі кааператыўна-земляробска-прамысловы банк. Імкнуўся ўсюды паспець і гэта яму ўдавалася.

У лютым 1927 года па ініцыятыве Адама Більдзюкевіча ў Вільні былі адчыненыя кааператыўна-гандлёвыя курсы, на якія ўскладаліся вялікія надзеі. Было атрымана больш 60 заяваў, але з прычыны нястачы памяшкання і сродкаў былі прынятыя толькі 30 чалавек, з іх 28 мужчын і 3 кабеты. Чыталіся лекцыі па такіх прадметах як асновы эканомікі, асновы і практыка кааперацыі, навука аб гандлі, гандлёвая арыфметыка, бухгалтэрыя, беларуская гандлёвая карэспандэнцыя, польская гандлёвая карэспандэнцыя, таваразнаўства. Усе прадметы за выняткам польскай гандлёвай карэспандэнцыі вяліся на беларускай мове. Кіраваў курсамі сам арганізатар Адам Більдзюкевіч. У "Беларускім календары" за 1928 год чытаем: "Першыя беларускія кааператыўна-гандлёвыя курсы закончыліся 21 мая 1927 года. Гэтакім чынам, Беларускі інстытут гаспадаркі і культуры, для беларускай нівы змагання і будавання новага жыцця, прыспасобіў тры дзесяткі асоб, якім выпадае на долю быць піянерамі адраджэння беларускай кааперацыі".

Мусіць тады і узнікла ў Адама Більдзюкевіча задума на асабістым прыкладзе паказаць, як трэба ствараць і расшыраць беларускую сацыяльную базу. У хаўрусе з сястрой Касяй, якая ў той час жыла ў Вільні і працавала настаўніцай, вырашылі яны купіць аўтобус, які б курсіраваў з Радашкавічаў да Вільні. Хоць назваць беднымі іх на той час ніяк не выпадае (сястра была замужам за маёрам польскага войска), але грошай на пакупку не хапала, і толькі дапамога сяброў з беларускага банка вырашыла гэтае пытанне станоўча. Кандуктарам стаў Нікадзім Чараповіч. Кошт квітка складаў каля 8-10 злотых. Але, мусіць, не лёс быў, каб гэтая справа працягвалася доўга. Праз паўгода язды аўтобус сапсаваўся, для рамонту спатрэбілася 400 злотых, а грошай такіх не было, ды й адкуль яны маглі ўзяцца. Багатых пасажыраў было няшмат, а сялянства ўвогуле аддавала перавагу хадзьбе, бо грошы былі патрэбныя на іншыя справы. Так і скончылася гэтая задума нічым, хіба што застанецца ў гісторыі своеасаблівым напамінкам пра першы аўтобусны маршрут Радашкавічы-Вільня.

А Радашкавічы Адам Більдзюкевіч любіў. І не толькі таму, што гэта была яго радзіма і вельмі прыгожая мясціна, але і як месца багатай і бурнай беларускай гісторыі. У ім існавала ды існуе і цяпер нейкая непаўторная, выключная, толькі яму належная аўра, дзе вельмі востра адчуваецца пачуццё часовасці і вечнасці, нечага даўно мінулага, але дарагога і блізкага. Утульненькае і старасвецкае яно дае магчымасць увідавочку убачыць і адчуць той стары і прыемны подых сівой даўніны, той далёкай, але незабыўнай Беларусі, якая сілкавала і сілкуе нас духам і верай у лепшую будучыню.

Развітальная песня

У адзін з такіх прыездаў у Радашкавічы А.Більдзюкевіч і пачаў працу над кнігай "Асновы грамадскай гаспадаркі". Яна прызначалася як падручнік "для сярэдніх школ і саманавучання". Складалася з чатырох раздзелаў: Вытворства, Зварот, Размеркаванне, Гісторыя эканомікі. Мела пяць табліц і тры малюнкі. У прадмове да кнігі аўтар пісаў: "Выпускаючы гэту працу перадусім маю на мэце даць пэўны сыстэматычны ўклад скарочанай эканомікі, які мае быць карысны як да лектара, так і для слухачоў гэтага прадмета". Безумоўна, Адам Більдзюкевіч разумеў, што "у гэтай скромнай працы немагчыма было ўсебакова і падрабязна абняць усе праявы грамадскага жыцця з эканамічнай стараны", тым не менш кніга напісана такой простай і зразумелай (наколькі гэта дазваляе эканамічная навука) мовай, што, чытаючы яе, не адчуваеш той жудаснай і велізарнай прорвы, якая існуе зараз паміж аўтарам і чытачом пры чытанні аналагічных кніг і падручнікаў, бо такія кнігі апошнім часам пішуць людзі зашораныя і нецікавыя, сухой і шэрай канцылярскай мовай штампаў і тэрмінаў. У Більдзюкевіча ўсё наадварот. Чысціня мовы, выдатны стыль, даходлівая логіка мыслення, закладзеная ў гэтую кнігу, ставіць яе ў лік найлепшых дасягненняў беларускай эканамічнай думкі пачатку нашага стагоддзя. Праца была надрукаваная ў 1926 годзе ў толькі што адчыненай беларускай друкарні імя Ф.Скарыны і была першай кнігай, якая выйшла з варштатаў гэтай "заслужанай пляцоўкі беларускага адраджэння". Акрамя гэтай кнігі змястоўныя артыкулы Адама Більдзюкевіча можна прачытаць у "Беларускім календары" за 1928-29 гады, у зборніку "З роднае нівы" (1928) ды іншых перыядычных выданнях. Пісаў ён шмат і на розныя тэмы, толькі не ўсё з напісанага дайшло да чытача. І не ўсё ў гэтым віна. Па словах Нікадзіма Чараповіча, у Адама Більдзюкевіча было шмат розных рукапісаў, якія захоўваліся ў старым і каваным куфры, толькі лёс апошняга, на жаль, невядомы. Недзе ў канцы 1928, а можа і ў пачатку 1929 года, Більдзюкевіч пабраўся шлюбам з маладой, прыгожай і вельмі абаяльнай дзяўчынай, якая мела імя Тэафілія, паходзіла з Баранавічаў, а па адукацыі была медык. Вянчалася маладая пара ў касцёле святога Мікалая ў Вільні, дзе пастарам быў ксёндз Адам Станкевіч. Ад шлюбу мелі дзвюх дзяўчынак. Стала жылі ў Вільні, але часта, асабліва летам, прыязджалі ў Радашкавічы, адкуль часта выбіраліся ў вёску Удранку, якая знаходзілася за тры кіламетры ад мястэчка. Там і адпачывалі, маючы нешта накшталт лецішча...

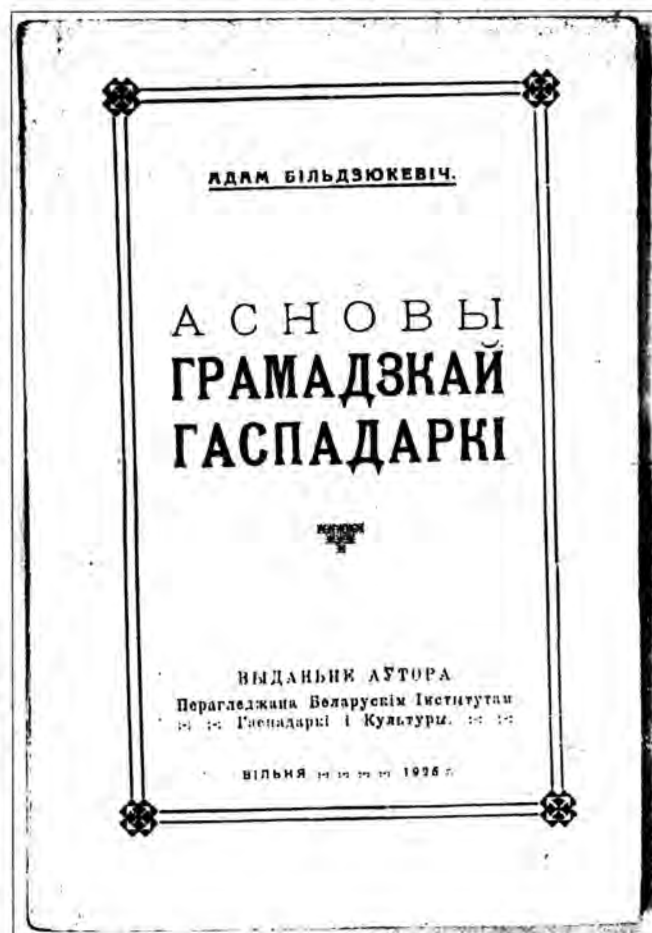
У канцы 20-х гадоў Адам Більдзюкевіч ад актыўнай палітычнай дзейнасці адышоў. Што сталася таму прычынай – невядома. Можа сямейнае становішча таму віной (існуюць такія меркаванні), а можа і сам не хацеў быць у цэнтры розных палітычных спрэчак і рознагалоссяў, якія мелі месца ў тагачасным беларускім грамадстве. Цяжка сказаць пра гэта адназначна. Але беларускім патрыётам застаўся назаўжды. Той жа Нікадзім Чараповіч і ягоныя родныя сёстры неаднойчы гаварылі, што любімым выразам Адама Більдзюкевіча быў: "Каб жыла Беларусь!" У апошнюю вайну жыў у Радашкавічах, дзе працаваў дырэктарам канторы Цэнтральнага гаспадарчага таварыства. Адсюль і выехаў летам 1944 года ў Польшчу. Як склаўся яго далейшы лёс? На вялікі жаль – не ведаю. Але мяркую, што не лепшым чынам. Даходзілі чуткі, што жонка кінула яго, а дзеці адцураліся бацькі. Дажываў свой век у Ольштыне ў Доме састарэлых. Існуюць меркаванні, што ў апошнюю дарогу Адама Більдзюкевіча правёў ягоны сябар юнацтва і зямляк Юзік Будслаўскі...

Калі я першы раз прыехаў збіраць матэрыял пра Адама Більдзюкевіча, у Радашкавічах ішоў снег, пачыналася ранняя лістападаўская завіруха. Было даволі зімна і непрытульна на вуліцы. Але найбольш сцюдзёна было на душы. Прайшло толькі некалькі дзесяткаў гадоў, як не стала Адама Більдзюкевіча, а ўжо памяць людская (не кажу пра гістарычную і дзяржаўную – гэта тэма асобнай гаворкі) ледзьве згадвае яго прысутнасць на гэтым свеце. І гэта пра таго, хто так шмат зрабіў для сваёй зямлі, сваёй Радзімы. Быў першым старшынёй Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры. Напісаў першую кнігу, першы падручнік па эканоміцы ў Заходняй Беларусі. Першым... Ды што там гаварыць. Божа мой, што з намі робіцца, у каго мы ператвараемся, куды мы ідзём? Няўжо іржа абыякавасці і беспамятства настолькі глыбока раз'ела нашы душы, што вырвацца з яе няма ніякай магчымасці і жадання. Няўжо?

Міхась КАЗЛОЎСКІ.

Партрэт работы Сяргея Шусціцкага

АДАМ БІЛЬДЗЮКЕВІЧ.

АСНОВЫ ГРАМАДЗКАЙ ГАСПАДАРКІ

ВЫДАНЬНЕ АЎТОРА

Перагледжана Беларускім Інстытутам Гаспадаркі і Культуры.

ВІЛЬНЯ 1926 г.

Вокладка кнігі А.Більдзюкевіча.

З ГІСТОРЫІ ШКОЛЬНІЦТВА

Галасы разбуджаных птушак

З гісторыі Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі

Я радзіўся за хатай пад плотам,
Дзе з крапівою шэпчацца вецер.
А мой край — лясы ды балоты
Даражэй мне за ўсё на свеце.

Алесь Дудар

1864 год. Што ўяўляла сабой Маладзечна тае пары? Гэта было ціхае правінцыйнае невялічкае мястэчка, адрэзанае ад шырокага свету лясамі і балотамі. На той час у Маладзечне жыло 790 чалавек. Поп , пісар,ураднік, якіх цікавіла ў першую чаргу гарэлка і карты, з'яўляліся "носьбітамі адукаванасці ды інтэлігентнасці". Толькі што было задушана паўстанне пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага, на якое было так шмат надзей і спадзяванняў. Сам кіраўнік паўстання — дыктатар Літвы — скончыў сваё жыццё на шыбеніцы на Лукішскім пляцы. Сотні яго паплечнікаў былі павешаны, расстраляны, тысячы высланы ў далёкую і халодную Сібір. Пачалася татальная русіфікацыя. Край замёр у чаканні.

А ў гэты час у Маладзечне рыхтаваліся да ўрачыстасцяў. 25 чэрвеня 1864 года была заснаваная Маладзечанская настаўніцкая семінарыя, якая стваралася на базе былога павятовага вучылішча. З гэтай нагоды часопіс "Литовские епархиальные ведомости" пісаў: "Выхаванцаў у семінарыі на сённяшні дзень знаходзіцца казённых — дзевятнаццаць, а сваякоштных — пяць. Вялікая частка з іх падае цудоўныя надзеі на светлую будучыню новаадчыненага рассадніка рускіх і праваслаўных людзей".

Афіцыйнае адкрыццё семінарыі адбылося 22 лістапада (па новаму стылю) 1864 года. У семінарыю прымаліся юнакі не маладзей 16 гадоў праваслаўнага веравызнання, якія мелі за плячыма пачатковую школу. Для патрэб семінарыі царскі ўрад выдзеліў 6450 рублёў, менавіта такая сума выдзялялася ў мінулым для прагімназіі. Семінарысты вывучалі Закон Божы, гісторыю праваслаўнай царквы, заалогію, батаніку, арыфметыку, геаметрыю, царкоўнаславянскую і расійскую мовы, літаратуру, методыку выкладання, дыдактыку, псіхалогію ды іншыя прадметы. Тэрмін навучання быў спачатку два, а пасля 1907 года — чатыры гады. Ініцыятарам стварэння такога тыпу навучальных устаноў быў папячыцель Віленскай вучэбнай акругі князь А.П.Шырынскі-Шыхматаў — вядомы русіфікатар і рэакцыянер. У штат семінарыі па інструкцыі ўваходзілі дырэктар, настаўнік Закона Божага, два настаўнікі і настаўнік народнага вучылішча, якое існавала пры настаўніцкай семінарыі. Выхаванцаў дазвалялася прымаць не больш 80 чалавек і на іх утрыманне выдаткоўвалася штогадовая сума ў памеры 11280 рублёў. Каб пераканацца ў тым, наколькі царскі ўрад быў зацікаўлены ў такога тыпу навучальных установах, дастаткова будзе сказаць, што толькі на паездкі па акрузе для набора кандыдатаў было адпушчана 400 рублёў. Асноўнай задачай семінарыі абвяшчаўся "узды́м рэлігійна-нацыянальнай самасвядомасці рускага насельніцтва ў Паўночна-Заходнім краі". Адным словам, усё выхаванне трымалася на трох афіцыйных прынцыпах: самадзяржаўе, праваслаўе, народнасць.

Першы настаўніцкі калектыў семінарыі складаўся з наступных асоб: І.А.Забелін (дырэктар), М.Іваноўскі (настаўнік Закона Божага), М.П.Барсаў, І.Л.Малішэўскі, а настаўнікам народнага вучылішча быў Антон Давідовіч. Усе, за выняткам апошняга, мелі вышэйшую адукацыю. У першы клас семінарыі было залічана 49 чалавек. У асноўным гэта былі выхадцы з Гродзеншчыны і Віленшчыны, а восем чалавек непасрэдна з Маладзечна. На працягу першых шасці гадоў Маладзечанская настаўніцкая семінарыя існавала па штатах 1864 года. Праўда, сам будынак семінарыі быў у такім дрэнным стане, што нават стаяла пытанне аб пераводзе навучальнай установы ў г.Саколку на Беласточчыне. Але паступова пытанне заглухла і пра гэта больш не ўспаміналі.

17 сакавіка 1870 года былі зацверджаны новыя штаты настаўніцкай семінарыі. Было павышана штатнае утрыманне з ранейшых 11280 рублёў да 14800 рублёў. Маладзечна і далей не заставалася без увагі. Семінарыю не аднойчы наведвалі грамадскія і дзяржаўныя дзеячы тагачаснай Расіі. Бываў тут міністар асветы Дз.А.Талстой, а таксама князь Мяшчэрскі (праўнук гісторыка Карамзіна), які прысвяціў нашаму гораду свой прачулы верш. Што сабой уяўляў будынак настаўніцкай семінарыі? Дадзім слова былым семінарыстам. Іван Адамавіч Міхалёнак успамінаў: "Вучэбны корпус уяўляў сабой масіўнае цаглянае двухпавярховае памяшканне ў выглядзе літары П з уласнай царквой. Тры вялікія аднапавярховыя драўляныя корпусы адводзіліся пад інтэрнаты семінарыстаў. Некалькі драўляных будынкаў меншага памера былі аддадзены пад кватэры для выкладчыкаў, дапаможныя службы і майстэрні, асобна стаяў вялікі драўляны будынак пачатковай школы..." Так выглядала семінарская сяліба ў пачатку XX стагоддзя.

Выкладчыкі і навучэнцы семінарыі насілі адметную форму. У 70-х гадах мінулага стагоддзя семінарысты былі апрануты так: кумачовая чырвоная кашуля (косаваротка), сінія штаны-шаравары, запраўленыя ў боты, шынель ці паўфутэрак. У 1907 годзе была ўведзена новая форма. Як пісаў у сваіх успамінах той жа Міхалёнак І.А. у той час навучэнцы выглядалі так: чорная суконная кашуля з дзягай і штаны навыпуск, чорны шынель з жоўтымі металічнымі гузікамі, чорныя чаравікі. На версе чорнай фуражкі прычаплялася жоўтая металічная стужачка з раздвоенымі канцамі і з трыма металічнымі літарамі МУС. На дзязе былі ж тыя самыя літары, што абазначалі "Молодечненская Учительская Семинария". А настаўнікі выглядалі інакш. І гэта зразумела. Яны хадзілі ў доўгіх сурдутах са знакамі адрознення ў пятліцах, якія паказвалі на прыналежнасці да таго ці іншага класа табеля аб рангах (калежскі рэгістратар, губернскі сакратар, калежскі сакратар, тытуляваны саветнік і калежскі асэсар). Дырэктар і выкладчыкі семінарыі ў сваёй большасці былі выпускнікамі духоўных акадэмій, але іншы раз патраплялі і тыя, што скончылі ўніверсітэты ці настаўніцкія інстытуты. Абслугоўваючым персаналам у семінарыі былі сяляне з Маладзечна і навакольных вёсак. Паблізу ад семінарыі знаходзілася яўрэйскае нацыянальнае вучылішча, дзе ў лепшыя часы займалася прыблізна 50 чалавек. Праграма гэтай установы адпавядала вышэйшаму пачатковаму вучылішчу. Ніякіх спрэчак і непаразуменняў паміж навучэнцамі гэтых навучальных устаноў ніколі не было.

У 1860 годзе ў Маладзечне было заснавана пачатковае ўзорнае вучылішча, а з 1865 года яно было далучана да семінарыі і ў ім вялі практычныя заняткі выпускнікі апошняга курса. У яго прымалі хлопчыкаў і дзяўчынак, якія дасягнулі 10-гадовага ўзросту. Там выкладалі расійскую мову, чыстапісанне, маляванне, арыфметыку, спевы і Закон Божы. Існавалі тры класы, дзе займаліся 50-60 чалавек. Некаторыя з вучняў вучылішча пазней сталіся семінарыстамі. Так рыхтаваліся новыя кадры для семінарыі.

За кожны клас семінарысты здавалі пераводныя экзамены. За першы клас — гісторыю старажытнага свету, за другі — гісторыю сярэдніх вякоў і расійскую мову (вусна), за трэці — новую гісторыю і геаграфію, а за чацверты клас былі выпускныя экзамены па расійскай мове (дыктант і сачыненне), па арыфметыцы і гісторыі Расіі. Калі хто-небудзь з навучэнцаў не здаваў экзамены з першага разу, то яго пакідалі на другі год альбо давалі пераэкзаменоўку на восень. У семінарыі строга сачылі за распарадкам дня. Агульны пад'ём у сем гадзін, малітва, сняданак, заняткі з 8 да 12 гадзін, потым 30-хвілінны перапынак і зноў заняткі да 16 гадзін. Акрамя таго кожны быў павінен адпрацаваць у садзе і гародзе. У сем гадзін вечара ўсе сядалі за падрыхтоўку хатніх заданняў, у 21 гадзіну была вячэра і ў 22 — агульная малітва і адбой. Згадзіцеся, што агульны распарадак нагадваў армейскі. Як піша Г.А.Каханоўскі, "у адкрытым пры семінарыі інтэрнаце панаваў жорсткі рэжым: усё было разлічана па хвілінах. Семінарысты самі апрацоўвалі зямлю пры семінарыі, былі садоўнікамі, нават царкоўнымі старастамі. Як запісана было ў семінарскім статуце, гэта навучальная ўстанова давала права спадзявацца, што яна зробіцца самай жыццёвай рускай установай у краі, складзе моцную апору супраць чужых уплываў на мясцовае сялянства".

На першым этапе станаўлення дырэкцыя не ставіла пытанне аб стварэнні майстэрняў па навучанні семінарыстаў розным рамёствам. Але праз нейкі час падыходы змяніліся. Была адпушчана пэўная сума грошай на стварэнне сталярных майстэрняў. Але іх было недастаткова, каб наладзіць навучанне на добрым узроўні, і таму з 1866 года пачалі вучыцца плесці кошыкі. Спачатку гэтым займаліся жадаючыя, але пазней гэта стала абавязковай нормай, і ў гэтым напрамку некаторыя дасягнулі выдатных вынікаў. З цягам часу пачалі працаваць такарныя і сталярныя майстэрні. І таму не дзіўна, што на акруговай выставе вучнёўскіх работ у Вільні семінарыя была ўзнагароджана заахвочвальнымі прызамі. У 1870 годзе пры семінарыі была заснавана метэаралагічная станцыя. Вось як пісаў пра гэта Генадзь Каханоўскі ў сваёй кнізе "Маладзечна": "Яна (станцыя) высылала матэрыялы сваіх назіранняў у Галоўную абсерваторыю ў Пецярбург. Тры разы ў дзень пад кіраўніцтвам настаўніка С.Вігілёва вяліся замеры. Станцыя праіснавала да 1884 года, але на гэтым гісторыя яе не скончылася: яна зноў дзейнічае з 1888 года да 1915 года. (Пасля метэаслужба ў горадзе аднаўлялася на некаторы час у 1925-29 гадах і ў 1954-64 гадах).

(Працяг будзе).

Язэп РОКАШ.

Семінарысты. Крайні справа Пятро Зяновіч.

На фоне навучальнай установы група семінарыстаў.

ГАСПАДЫНІ НА ЗАМЕТКУ

ЯК НАЛЕЖЫЦЬ ЧЫСЦІЦЬ МАСЛА, КАБ ЯНО НЕ ГАРЧЭЛА І ЗАХОЎВАЛАСЯ НЕКАЛЬКІ ГАДОЎ

У луджаны кацёл наліваюць гарачай вады ўдвая больш па вазе, чым масла, і кладуць яго туды. На маленькім агні ўвесь час мяшаюць, пакуль масла не растопіцца ў вадзе. Тады знімаюць пасудзіну з агню і ставяць у халодным месцы. Калі масла застыне, робяць у ім маленькую дзірку ля сценкі катла, які нахіляюць, каб вада праз адтуліну адышла і сцякла. Яна будзе амаль белага колеру, гэта значыць што ў масле мелася шмат малочных часцінак. А паколькі за адзін раз масла не можа ачысціцца цалкам, варку трэба паўтарыць тры ці чатыры разы, пакуль вада не зробіцца чыстай і празрыстай. Тады масла соляць і шчыльна-шчыльна ўкладваюць у гаршкі ці кадкі. Старанна закрыты посуд трымаюць у халодным, але не сырым месцы. Льга спадзявацца, што да чатырох гадоў не сапсуецца масла, зверху залітае моцна пасоленай вадой (ваду трэба пасаліць так, каб укінутае ў яе яйка плавала на паверхні). Таму яго добра браць у дарогу.

А хто так, як мы, літвіны, зведаў недахоп масла пасля мору скаціны ў 1844 годзе і хто прадбачлівы, той не ўпусціць магчымасцізапасціся ім на некалькі гадоў. Калі расходаваць увесь час масла, прыгатаванае раней, льга захаваць выробленае пазней як запас на выпадак няшчасця і цяжкага становішча.

З кнігі "Літоўская гаспадыня".

КУФЭРАК № 6

Адказны за падрыхтоўку матэрыялаў Міхась Казлоўскі.

У падрыхтоўцы "Куфэрка" да друку прынялі ўдзел Алесь Капуцкі, Анатоль Акулік, Рыгор Мяжуеў, Таіса Трафімава.